

Prof. dr hab. inż. Piotr Hewelke
Katedra Kształtowania Środowiska
Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska SGGW w Warszawie
02-776 Warszawa
ul. Nowoursynowska 159

Warszawa, 25.04.2017 r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr. inż. arch. kraj. Anny Mazur pt.: „Przekształcenia krajobrazu na przykładzie warmińskiej gminy Dobre Miasto, uwarunkowania przyrodnicze i kulturowe”

1. Wstęp

Recenzję opracowano na zlecenie Wydziału Kształtowania Środowiska Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Praca doktorska była realizowana w Katedrze Architektury Krajobrazu i Agroturystyki pod kierunkiem prof. dr. hab. Krzysztofa Młynarczyka oraz promotora pomocniczego dr. inż. arch. kraj. Mariusza Antolaka.

2. Charakterystyka pracy

Rozprawa doktorska składa się z 7 rozdziałów obejmujących 190 stron. Praca zawiera 77 rycin, 17 tabel oraz bogatą dokumentację fotograficzną obejmującą 86 obrazów. Ponad to część dokumentacji została zamieszczona w 7 załącznikach. Praca zawiera streszczenie w języku polskim i angielskim. Piśmiennictwo obejmuje 268 pozycji literatury krajowej i zagranicznej oraz 43 powołania na akty prawne, informacje na stronach internetowych oraz dokumenty administracji terytorialnej.

W rozdz. 1 „Wstęp i uzasadnienie wyboru tematu pracy” Autorka przedstawia cel pracy oraz tezy podkreślając znaczenie ochrony krajobrazu w zrównoważonym rozwoju społeczno-ekonomicznym. Cel pracy nie budzi wątpliwości i jego podjęcie jest w pełni uzasadnione zarówno ze względów poznawczych jak i użytecznych.

Rozdz. 2 „Przegląd piśmiennictwa” (str. 7-27) objaśnia historyczny rozwój pojęcia krajobrazu. Następnie Autorka identyfikuje różnorodne przyczyny degradacji krajobrazu wskazując, że aktualnie w Polsce nie funkcjonują skuteczne narzędzia jego ochrony. Autorka podkreśla, że obowiązujący dokument „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego” nie ma mocy prawa lokalnego, a opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, mające te walory nie jest obligatoryjne. Autorka wskazuje na powiązanie zachowania harmonijnego funkcjonowania

krajobrazu z ładem przestrzennym. Dostrzega również nierozzerwalne powiązanie pomiędzy dziedzictwem kulturowym i zasobami przyrodniczymi. Autorka podziela pogląd, że krajobraz jest częścią symbolicznego wizerunku każdego narodu, a jego ochrona jest elementem patriotyzmu. W dalszej części rozdziału przedstawia uwarunkowania historyczne mające wpływ na przemiany w krajobrazie Warmii. Wskazuje na wpływy plemion pruskich oraz patronat kościoła katolickiego, jako czynniki decydujące o rozwoju dziedzictwa kulturowego. Zauważa, że istotne przemiany krajobrazu przyniosły reformy rolne przeprowadzone w XIX wieku przez rządy pruskie. Jako kolejny okres degradacji krajobrazu kulturowego Warmii Autorka wskazuje dramatyczne lata wojenne, w których procesy przesiedleńcze wpłynęły na zanik tożsamości kulturowej mieszkańców. Na podkreślenie zasługuje bardzo bogaty materiał źródłowy, jakim Autorka posługuje się w opracowaniu omawianego rozdziału oraz szerokie i wieloaspektowe podejście do roli krajobrazu w procesach rozwojowych oraz potrzeby jego ochrony.

Rozdz. 3 „Podstawy metodologiczne” zawiera przegląd metod stosowanych w badaniach krajobrazu opracowanych na podstawie różnorodnych źródeł literaturowych.

Rozdz. 4. „Charakterystyka obszaru badań” zawiera podstawowe informacje geograficzne i administracyjne oraz rys historyczny gminy Dobre Miasto. W dalszej części rozdziału Autorka omawia zasoby środowiska przyrodniczego uwzględniając jego geomorfologię, klimat, sieć hydrograficzną oraz faunę i florę. Następnie omawia elementy środowiska kulturowego z uwzględnieniem układów przestrzennych gminy.

W rozdz. 5 „Metodyka badań” Autorka prezentuje poszczególne etapy badań tj. etap dokumentacyjny, diagnostyczny, analityczny i koncepcyjny oraz przyporządkowane im metody badawcze stanowiące inwentaryzację, waloryzację, analizę zdjęć lotniczych i metodę sondażu diagnostycznego. Przyjęta metodyka została wybrana stosownie do rozwiązywanego problemu i obszernie omówiona w pracy.

W rozdz. 6 na str. 107-147 Autorka przedstawia wyniki przeprowadzonych badań stanowiące ocenę walorów przyrodniczych, kulturowych i turystycznych gm. Dobre Miasto. Sumaryczna waloryzacja wskazuje, że 48,5% analizowanego obszaru charakteryzuje się dużą atrakcyjnością turystyczną. Analiza archiwalnych i aktualnych zdjęć lotniczych wskazuje na powiększanie się powierzchni zalesionych kosztem użytkowania rolniczego. Wiąże się to również z zanikiem części dróg dojazdowych do pól. Powiększa się obszar zabudowany. Widoczne są zmiany w sieci hydrograficznej, a w szczególności w układzie koryta rz. Łyny spowodowane m. in. melioracjami.

Podrozdział 6.4. „Wyniki sondażu diagnostycznego” (badania ankietowe) nie został uwidoczniiony w spisie treści rozprawy. Liczebność aktywnych respondentów jest umiarkowana (107) a ich zróżnicowanie socjologiczne dość ukierunkowane. Pomimo tego niektóre wyniki ankiety warto udostępnić lokalnej władzy. Dotyczy to w szczególności odpowiedzi w zakresie pyt. 6 dotyczącego czynników wpływających negatywnie na krajobraz gminy oraz pyt. 7 dotyczącego świadomości możliwości osobistego uczestnictwa mieszkańców w tworzeniu programów rozwoju gminy (73% odpowiedzi na „nie”).

Szkoda, że Autorka nie podejmuje próby zobiektywizowania wyników ankiety oraz oceny aktywności władz samorządowych na rzecz zachowania ładu przestrzennego. Jeżeli respondenci wskazują na problemy zachowania porządku i czystości w gminie to fakt ten wskazane byłoby zestawić z aktywnością gminy w zakresie gospodarki odpadowej. Jeżeli respondenci deklarują niewiedzę odnośnie możliwości ich osobistej partycypacji w tworzeniu programów rozwoju gminy to należałoby ustalić, jakie działania informacyjne podejmuje gmina. Podobne uwagi dotyczą programu rewitalizacji zabytków i skuteczności pozyskiwania środków finansowych z UE, jak również aktywności w realizacji zadań z zakresu inżynierii komunalnej.

Rozdział 7 „Ukierunkowanie działań zmierzających do zachowania krajobrazu warmińskiej gm. Dobre Miasto” zawiera zarówno spostrzeżenia Autorki wynikające z własnych badań jak również podzielane przez nią opinie innych badaczy. Rozdz. 6 i 7 zawierają wiele przykładów negatywnych zmian w krajobrazie, ale również wskazują na pozytywne działania i oceny. Autorka powstrzymuje się od oceny dominującego trendu oraz oceny gospodarności i zaangażowania władz lokalnych w rozwiązywanie problemów rozwojowych a w tym związanych z pielęgnowaniem krajobrazu. Rozdział 7 zawiera liczne wskazania i praktyczne wnioski dla racjonalnego zarządzania krajobrazem. Autorka podkreśla, że bogactwo zasobów przyrodniczych i kulturowych stanowi kapitał Warmii stwarzając niepowtarzalne szanse rozwojowe.

Rozdz. 8 „Wnioski” (również nie został ujęty w spisie treści). Przetawione w pracy wnioski wynikają z przeprowadzonych przez Autorkę badań terenowych, analiz dokumentów i zdjęć lotniczych oraz bogatego przeglądu literatury w obszarze badań.

Wnioski istotnie powiększają wiedzę w zakresie zasobów przyrodniczych i walorów kulturowych gminy. Pozwalają na ocenę atrakcyjności turystycznej gminy i dają wskazania dla działań priorytetowych ukierunkowanych na ochronę krajobrazu i dalszych działań na rzecz wykorzystania naturalnego i historycznego potencjału.

3. Ocena pracy

Konstrukcja pracy jest logiczna i ma budowę hierarchiczną. Podział tekstu jest właściwy, a styl i forma przekazywanych treści komunikatywna. Cel pracy jest rzeczowo uzasadniony z zaakcentowaniem użytecznego waloru wyników badań. Przegląd piśmiennictwa jest oparty na bardzo bogatym materiale źródłowym. Autorka rozważa wiele aspektów konieczności ochrony krajobrazu i analizuje jego uwarunkowania. Omawiając podstawy metodologiczne badań nad krajobrazem Autorka udokumentowała dobrą znajomość współczesnych metod i technik badawczych.

Charakterystyka obszaru badań jest przeprowadzona szczegółowo w ujęciu zasobowym. Warto byłoby ją wzbogacić o informacje z zakresu inwestycji środowiskowych i inne ewentualnie planowane inwestycje infrastrukturalne, które mogą decydować o zmianach w usługach poszczególnych ekosystemów. Zastosowana w pracy metodyka badań jest stosowna do postawionego celu pracy. Dla skoncentrowania treści właściwe byłoby połączenie rozdz. 5 „Metodyka badań” z rozdz. 3 „Podstawy metodologiczne”. Wyniki badań przedstawione w rozdz. 6 potwierdzają tezę o atrakcyjności przyrodniczej i kulturowej gminy i wpływie procesów społeczno-ekonomicznych na zmiany w krajobrazie. Wyniki badań przedstawione w rozdz. 6, w części inwentaryzacyjnej i waloryzacyjnej, oceniam jako wnoszące istotne informacje dla racjonalnego zarządzania krajobrazem. Użyteczna wartość pracy znacznie wzrosłaby gdyby te informacje zestawić z „Programem ochrony środowiska” i efektywnością jego realizacji przez gminę. Wyniki badań ankietowych zwłaszcza w zakresie czynników uznawanych przez mieszkańców za naruszające harmonię krajobrazu lub ład przestrzenny również powinny być zestawione ze strategią rozwoju gminy i aktywnością jej realizacji. Wyniki ankiety oceniam, jako materiał szczególnie interesujący dla władz lokalnych.

Przedstawione wnioski wynikają z przeprowadzonych badań i są w pełni uzasadnione. Należałoby jednak unikać ich zbyt ogólnego prezentowania np. wniosek 6 „Infrastrukturę turystyczną należy zmodernizować, rozbudować oraz zaadaptować do nowych projektów ...”. Czuję się w obowiązku podkreślić bardzo trafny wybór tematu pracy. Wybór uzasadniony szczególnymi walorami przyrodniczymi i skomplikowaną historią Warmii tworzącą jej fundament kulturowy.

4. Podsumowanie

W końcowej sentencji stwierdzam, że przedłożoną rozprawę doktorską Pani mgr. inż. arch. kraj. Anny Mazur pt.: „Przekształcenia krajobrazu na przykładzie warmińsko-mazurskiej gminy Dobre Miasto, uwarunkowania przyrodnicze, kulturowe” oceniam pozytywnie. Praca wnosi nowe elementy naukowe a Autorka wykazała przygotowanie do kompleksowego rozwiązywania problemów. Potwierdzam jednocześnie, że rozprawa spełnia wymogi dla pracy doktorskiej określone stosownymi przepisami prawa oraz mieści się w obszarze dyscypliny naukowej ochrona i kształtowanie środowiska. W związku z powyższym wnioskuję o dopuszczenie pracy mgr. inż. arch. kraj. Anny Mazur pt.: „Przekształcenia krajobrazu na przykładzie warmińsko-mazurskiej gminy Dobre Miasto, uwarunkowania przyrodnicze, kulturowe” do publicznej obrony.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'J. J. J.', with a large, sweeping flourish extending to the right.